

Jurij Mamlejev - Šatuni

Úryvek z románu u nás dosud neznámého ruského prozaika Jurije Mamlejeva *Šatuni* *

Večer přišel Alexej do Annina pokoje téměř v slzách.

V prostředí, ve kterém Anna žila, znamenaly život a metafyzika totéž. Žít rovnalo se prostoupit vlastní život věcmi onostrannými; proto tu láska nejednou splývala s uznáním vnitřního světa a takové uznání nebylo jenom přívažkem k lásce nebo mlčenlivým přitakáním.

Aljoša k tomuhle prostředí tak docela nepatřil; přitahovalo ho a zároveň děsilo; ale byl zamilován – dlouho a neopětovaně – do Anny, zamilován zčásti kvůli její záhadnosti, sounáležitosti s tím temným, iracionálním prostředím.

Dnes navíc chtěl v Annině osobě přesvědčit všechny ty podivné lidi, kteří toho na sebe vzali příliš mnoho, že pevná víra v Boha je pro člověka nadále spolehlivou oporou uprostřed všeho toho metafyzického chaosu, uprostřed toho padajícího listí smrti, ohavných strojů a k šílenství vybičovaných mozků.

Chtěl tím upevnit vlastní víru i povznést se v Anniných očích. Víc než láska pro něho koneckonců znamenalo uznání, uznání jeho hodnoty.

A proto, rozhorlen navíc idiotskou proměnou otce ve slepici, začal ihned Bohem, nutností a dokonce účelností víry v Něho.

Anna se pohládila po obnažené nožce a začala tentokrát odpovídat ostře a dokonce rozezleně. Chřípí se jí mírně nadmulo a oči svítily pocitem svébytnosti a odporu, který se jí zmocnil – odporu proti těmhle idejím.

Mluvila o tom, proč se jí nelíbí obyčejné náboženské systémy: jsou vyčerpané a vytvářejí omezení pro metafyzickou svobodu, zatímco duch se už dávno vymanil a pronikl do nové, nepoznané sféry; starodávnejší esoterismus je nyní přitažlivější, neboť předpokládá větší svobodu zkoumání a metafyzického putování; je nutný jiný způsob pronikání do věcí onostranných...

„A navíc jsou obyčejná náboženství příliš jednostranná,“ vybuchla Anna, „zatímco v metafyzice je teď nutný radikální převrat až k likvidaci starých pojmů a objevení nových,

možná ještě ‚absurdnějších‘, které ale tím více, nikoli méně, symbolizují stav našeho ducha; a právě sama metafyzika a samo náboženství musí tenhle převrat provést... Protože všechny jiné, dřívější převraty nešly na kořen věci, když hodnoty metafyzické nahrazovaly pojmy z nesrovnatelně nižších oblastí, takže ta záměna byla trapná a vedla jenom k záporným výsledkům... Potřebujeme tedy opravdové kataklyzma,“ rozhorlila se. „Svět se rozšiřuje a naše metafyzické tušení společně s ním; soudobá náboženství dokáží naši představu o světě jen zužovat, protože jsou to jen zkeslené stíny kdysi velkých vyznání...“

Alexej byl naprosto vyveden z míry a v rozpacích; intelektuálně se ho nejvíce dotkla slova o omezování metafyzické svobody, emocionálně zmínka o tom, že silní se pouštějí do neznáma, na podivné onostranné plavby.

Přece ale náhle namítl:

„Vy tedy říkáte, že je to cesta zkeslená, profanace, že klíče ke skutečnému křesťanství jsou ztraceny... Téměř... ani významy slov už teď nejsou jako tehdy... Ale co když ty klíče budou znovu nalezeny... Byť mezi nemnohými...“

„To by pak samozřejmě bylo něco jiného,“ odpověděla Anna jaksi klidně, „ale já intuitivně cítím, že to není pro mě. Co naši ostatní, to nevím... I když proč ne, možná u některých... Všechno je tak příšerné a zamotané, až k neskutečnosti...“

Kdesi za oknem se objevila nic nevyjadřující Milina tvář s doširoka rozevřenými očima. Na co se dívala?... Aljoša seděl na rohu pece, Anna, mírně rozrušená, chodila po pokoji; skučel vítr... Za zdí zpívala své nehezské písně Klava.

„Ty jsi docela na straně Padova a jeho přítele Remina... a toho strašlivého Izvického...“ zamumlal Alexej.

Anna na jeho slova nereagovala; zapálila si a mlčky hleděla do okna, za kterým už zmizela nepřítomná tvář Mily.

„No dobrá,“ vzchopil se znovu Aljoša, „aťsi je nám mnohé uzavřeno... Jen malá část všeho vyššího byla lidem řečena, a i ta je špatně pochopena... Ale co s Bohem, kam chcete zařadit Boha?... Nemluvím teď o Bohu určitých náboženství, ale o tom neznámém?!“

„Boha!“ pronesla Anna. „Co já ti můžu říct o Bohu?“

„Ne, odpověz mi, proč ty... právě ty, jsi mimo, ne obecně!“ zakřičel Alexej.

„Bůh, to je samozřejmě něco jiného,“ začala jakoby sama se sebou hovořit Anna, která se náhle v duši uklidnila, shodila střevíce a svinula se do klubíčka na divanu. Bylo slyšet, jak na dvoře občas, ale pronikavě křičí děda Kolja a promlouvá ke kůlně, kde druhou hodinu kdákal Andrej Nikitič.

„Obecně vzato,“ pokračovala Anna, „kdybychom zapomněli na některé dřívější atributy Boha, zvláště takové jako milosrdenství, dobrota a podobně, a dosadili na jejich místo jiné, ohavné, převzaté z našeho nynějšího života, tedy z reálných činů Boha, mohl by z toho vzniknout takový Bůh... se kterým by bylo zajímavé se na onom světě nějak setkat... Možná něco grandiózního, příšerného... Docela jiný Bůh, o kterém kdyby se našim dřívějším hledatelům pravdy zdálo, tak jenom ve zlých snech.“

„To je ďábel, ne Bůh. Takovou záměnu chcete,“ vymáčkl ze sebe Alexej.

„Ne chceme, ale vidíme,“ odpověděla Anna. „Je to Bůh, ale jiný... Jinak už neuchopitelný... Jehož cíle jsou lidstvu zcela skryty...“

„Jen holý satanismus,“ vyjádřil se Aljoša s odporem.

„Ale koneckonců je lepší přechod od myšlenky Boha k něčemu dalšímu... Je lepší absolutní transcendence,“ dodala Anna. „Nebo ještě víc...“

„Není tohle Gluběv se svým totálním blouzněním jako novým náboženstvím?! Se svým náboženstvím **Já?**!“

„Nevím, nevím... Zatím hledáme...“

„Gluběv má aspoň své blouznění,“ vykvikl Aljoša, „ale vy nemáte nic, leda zoufalství!“

Anna se až rozchechtala.

„A co máte vy, soudobí věřící?“ odpověděla. „Malé slaboduché metafyzické pohodlíčko... Parodii na zlatý sen... Laboratoř na vytváření duševní pohody... Nesmrtelnost nicotných... Pochop přece, Aljošo,“ ovládla se, protože ho nechtěla urazit, „my potřebujeme právo na hledání, i kdyby před tím hledáním měl být velký pád.“

„Velký pád, ve kterém jsi samozřejmě ty, Padov, Remin a Izvickij,“ přerušil ji Aljoša.

„Co máš pořád na programu osoby?“ pronesla Anna. „Mluvíme přece o idejích... I kdybychom účastníky toho velkého pádu nebyli my – já jsem ovšem přesvědčena, že jsme... Ale ať jsou to jiní, to je jedno... Ale po velké katastrofě vzejde nová víra... Třeba i ten Gluběv,“ Aljoša se vztekle rozchechtal, „a třeba něco jiného... Nevím...“

„To je všechno padovština, padovština,“ drmolil Alexej celý bez sebe, „ale odpověz mi konečně, odpověz, co tebe, právě tebe... tak vzdaluje Bohu?!“

„Jestliže je Bůh něco, co je mimo ‚já‘, tak ti odpovím, že bezedná láska k sobě samé... Navíc se mi nelíbí, když se někdo snaží té síle, které říkáš Bůh, nasadit bílý náhubek, jako to děláte vy,“ odpověděla Anna poněkud unaveně a přesedla si na židli. „A pak – miluju ten tajemný černý svět, do kterého jsme vhozeni,“ pronesla, jako by přemýšlela nahlas. „Ale samotný

pojem Boha, to už je něco daného, co brání krajnímu a od všeho lidského odcizenému pátrání v transcendenci... Kromě toho vnímám svět jako hru obludných, izolovaných, metafyzických sil... Bůh, to je pro mé vnímání světa příliš skrovné... Potřebujeme supertajemství, svobodu, třeba i blouznění – metafyzické.“

„Všichni se pevně držíte nesmrtelnosti duše,“ přerušil ji Aljoša. „Třesete se o své ‚já‘... A Boha už ani nepotřebujete... Nebo z Něho děláte, jako třeba Padov, nějakou nepochopitelnou obludu... Abyste se jím navzájem strašili...“

V tom okamžiku se však dveře rozlétly a do pokoje jako dělová koule vpadl Andrej Nikitič, který unikl z kůlny.

„Kokokodák-dák-dák! Kokodák-dák!“ zakřičel, vyskočil na stůl a dupl si nožkou.

Za dveřmi se mezitím ukázala tmavá postava dědy Kolji s ohromným nožem v ruce. Snad už Andreje Nikitiče pokládal za slepici.

„Tati!.. copak tohle jde!“ vykřikl Alexej.

Andrej Nikitič zakdáká a vyskočil oknem.

Těžká atmosféra náboženského rozhovoru se tak nečekaně a právě včas uvolnila.

Alexej ovšem celý bez sebe vyběhl na dvůr, aniž si všiml Koljova nože.

Zbytek večera uběhl uprostřed jakýchsi starostí.

Andreje Nikitiče uvedli do pořádku, i když nesnesitelně mlčel, a dali mu napít bromu.

Aljoša měl v naléhavé záležitosti odjet pozdním vlakem na několik dnů do Moskvy. Klava a Anna přivolily, že budou po tu dobu na starce dohlížet.

Potemnělými, vymrákotnělými, liduprázdnými i zalidněnými uličkami obce Lebedinoje běžel mladý, asi osmadvacetiletý muž inteligentního vzezření, ale s křečovitou tváří, která prchala sama před sebou. Místní ho provázeli tupým, jednostejným pohledem.

On zatím každou chvíli povyskočil a s rukama zdviženýma k nebi divoce zaječel.

Na nebi viděl obrovskou černou skvrnu, která, jak soudil, byla adekvátní nepoznatelnému v jeho duši. Proto ten mladý muž tak vyl.

Zašmodrchanými uličkami, přes rozestrkaná hnojiště, se blížil ke dvoru Sonnovových a přitom v chůzi zběžně pohlížel na názvy ulic.

V kapse měl dopis od Anny: „Toljo, přijed' sem za mnou. Tady se ruská lidová, věkovitá

mráкотoběsnost smísí s naším ‚inteligentním‘ mysticismem... Bude to veliká syntéza... Na jakou dávno čekáme... Sem, do tmy, co nejdál od neomaleného dýmu povrchního zdání...”

Ten mladý muž byl samozřejmě proslulý Anatolij Padov. Měl hubenou tvář s ponurým, zaníceným pohledem; tíha nočních můr v ní zcela potlačovala jakýkoli jiný výraz; bylo vidět nevelkou pleš; říkalo se, že Padov zplešatěl strachem ze záhrobního života.

Skvrna na nebi ho zatím pronásledovala; nemohl od ní odtrhnout oči, tak podivně s ní spojil své nitro; cítil, že tahle skvrna je oddělivší se nepoznatelnost jeho duše.

Padov se zastavil a přidřep. A náhle se rozchechtal. Hystericky, jako by se ukájel a dokonce kochal vlastním strachem.

Co ho tak vykolejilo?

Žil obvykle sebeničením, smíseným nezřídka se šíleným strachem ze záhrobního života a věcí onostranných. Ten strach ho nutil vyslovovat pomatené hypotézy o posmrtné existenci, jednu pomatenější než druhou. Občas se zdálo, že se před reálným strachem ze smrti nebo neznáma zachraňuje tím, že ho v sobě ještě více pěstuje, pěstuje do nesmírných rozměrů a přitápí pod ním pomatenůstkami, připraven ve vlastních bludech shořet.

Bylo by zbytečné říkat, že na všechny nábožensko-filozofické ideje a systémy, i na ty, které by mu zdánlivě byly nejbližší, pohlížel s hlubokým vnitřnostním negativismem.

Vše, co bylo obsaženo v „nejá“, v něm vyvolávalo jakýsi podvědomý, zuřivý pocit odporu; jeho zneklidnělá, pochroumaná mysl unikala i ze světů jemu nejbližších, protože i v nich nacházela něco z „nejá“; protože však tyhle světy a ideje jaksí patřily do jeho „já“, mělo jeho bláznění občas povahu sebezničení; i na své vlastní, čisté „já“ se dokázal dívat s neklidem, jako by i ono obsahovalo nějaký chyták nebo bylo podstrčené. Teď si dokážeme představit, jaký měl vztah ke světu, když se ke svému vlastnímu a milovanému „já“ dokázal občas postavit s hysterickým negativismem.

Takový byl Anatolij Padov.

Kromě toho všeho se ho však občas zmocňovala nějaká docela specifická můrka, jako by z celkové dábelkové stěny vylezl ohavnoučký čertík. To se stalo i teď. Dávno ho ovšem pronásledovala představa „věci o sobě“ nebo oné strany světa, která je v zásadě nedosažitelná pro poznání; už v dětství, když o tom poprvé uslyšel, se v jeho duši cosi zachvělo a nalomilo. Metafyzično, které ovládlo jeho fantazii, vždy nabývalo v síle svého působení nebezpečnosti a bezprostřednosti o nic menší než choroba nebo atomový výbuch. dokud ale šlo o to, že právě vnější svět je jen jevová podoba, zdání, za nímž se možná skrývá cosi absolutně nepoznatelného, bylo to ještě snesitelné, i když se Padovovi občas za nocí zdálo o stínu toho absolutního nepoznatelného. Jednou ale, když se do toho živlu zase vnořil, narazil na myšlenku, která ho ohromila a kterou předtím jaksí obcházel: „Jde o to, že i naše ‚já‘, které tak milujeme, je také jenom jevová podoba a zdání, za kterým se skrývá absolutní

nepoznatelno, věc o sobě, a já jsem pouhý vnější projev té věci o sobě, nebo spíš prostě ‚fouk‘ – a nic víc, jak říkal Sobakevič.“

A teď to začalo!

Jakožto člověk zuřivě zamilovaný do svého „já“ nedokázal takové ponížení snést. I když ta teorie byla jen hypotéza, navíc podrobená kritice, vybičoval se až k hysterii. Postupně tu myšlenku do sebe pěchoval a nechával ji řídit, až se měnila v obraznou představu a v nestvůru...

A nějaké dva dny před odjezdem do Lebediného se zatoulal na okraj Moskvy, do špinavé a hranaté špeluňky.

„Že je všechno iluzorní – no dobře,“ myslel si, zatímco křečovitě upíjel pivo a vztekle pokukoval po tlustých zadcích číšnic a sluníčku, které bylo vidět za oknem. „Ale že jsem já sám iluze, to už je moc... Nechci, nechci!.. To tedy, když sám sebe pohladím, neodpovídá to hlubinné pravdě?!... Anebo: Za mým já se skrývá nepoznatelná bytost, která mě jakoby diriguje?“ ...:

Padov přistoupil k nálevnímu pultu a řekl si o pivo. A najednou, jakmile mu pivo začalo stékat do hrdla, ho napadlo, že to vůbec ne on, nýbrž ta nepoznatelná „bytost“ mu neviditelně a dokonce snaživě ční za zády a skrze něho pije tohle pivo, zatímco on je v takové vulgárně všední situaci pouhou loutkou.

Ukázka z knihy Jurije Mamlejeva **Úryvek z románu u nás dosud neznámého ruského prozaika** vyšla v Hospodářských novinách 9. října 1998.

* Slovo *šatun* v ruštině znamená medvěda vyrušeného ze zimního spánku a potácejícího se světem, jemuž nerozumí a do něhož nepatří. Stejní jsou i „hrdinové“ fantaskních příběhů-nepříběhů odehrávajících se na „oné straně života“, jak sami říkají. Pohybují se světem, který má s tím naším společné jen některé zeměpisné pojmy.

Šatuny vydalo nakladatelství Argo v roce 1998. Přeložil Milan Dvořák,

Pro slovo *šatun* nemáme v češtině výraz. Znamená medvěda vyrušeného ze zimního spánku a potácejícího se světem, jemuž nerozumí a do něhož nepatří. A stejní jsou i **Mamlejevovi** „hrdinové“, kteří žijí fantaskní příběhy-nepříběhy odehrávající se ‚na oné straně života‘, jak sami říkají, a pohybují se světem, který má s tím naším společné jen některé zeměpisné pojmy. Mamlejev (* 1931) sám byl dvojnásobně exkomunikován z kontextu poválečné ruské literatury, v němž jeho dílo patří k nejvýznamnějším jevům. Zprvce se z vnitřní emigrace v Sovětském svazu v 70. letech vystěhoval do Spojených států a později do Francie, podstatnější však byla exkomunikace v rovině estetické. Mamlejev byl pro mnoho svých současníků nepřijatelný jako autor, který ve svém zájmu o lidskou duši a

DÉLSKÝ POTÁPĚČ

sociální bytí sovětského člověka zašel neúnosně daleko.